

LA POLÍTICA A MAIMÒNIDES

Andreu GRAU I ARAU

El capítol VI del llibre *What is Political Philosophy?* de Leo Strauss, titulat: «Una pàgina de Maimònides dedicada a la Ciència Política», i publicat per primer cop el 1953 a «Proceedings of the American Academy for Jewish Research», és, segons els especialistes, un text bàsic i importantíssim per entendre la teoria política del jueu de Còrdova.

«Maimònides —comenta Strauss— tracta el tema «política» i les seves funcions al final de l'últim capítol (cap. 14) del seu *Del Tractat de lògica*. Obra primera o primerenca, aquest tractat va ser escrit en àrab l'any 1158. Moshé ibn Tibbón el traduí a l'hebreu el 1254.¹ Hom opina que aquesta obra és un projecte temàtic de la *Guia dels perplexos*, exposició fonamental del seu sistema filosòfico-teològic. Intentarem veure, sempre tenint present l'assaig de Strauss, quin és el paper d'ètica en els camps polític i religiós.

«El mot filosofia —especifica Maimònides— és un homònim que indica adés l'art de la demostració adés totes les altres ciències. Aquest terme abraça, en els antics, dues categories de ciències, l'una anomenada filosofia teòrica i l'altra filosofia pràctica, dita també humana o política».² La filosofia teòrica es divideix en tres parts: la matemàtica, la física i la teologia; i la pràctica en quatre: «l'ètica, l'economia domèstica, l'economia de la ciutat i l'economia de la nació (jueva) o de les nacions (del món)».³

1. L'any 1527 és traduïda al llatí per Sebastià Münster a Basilea. La traducció catalana d'aquest capítol es troba a la selecció, traducció i edició de textos de Maimònides a cura d'Eduard Feliu (Barcelona, Editorial Laia, 1986). Els fragments de l'obra de Maimònides reproduïts en aquests fulls són trets d'aquesta edició (MAIMÒNIDES, *De la Guia dels perplexos i altres escrits*, Textos filosòfics, Barcelona, Editorial Laia, 1986).

2. *Lògica*, p. 72.

3. IBÍDEM., p. 73.

Maimònides exposa una classificació de les ciències (objectiu exclusiu del capítol) que només en l'ordenació i la graduació de les mateixes dissenya dels esquemes aristotèlic i escolàstic musulmà. La graduació programada per Maimònides té com a objectiu poder assolir el coneixement òptim. Cal, però, «no començar l'ensenyament per les coses més profundes i més difícils d'entendre», ens dirà en la *Guia*.⁴ Segons això últim, només tindrà validesa una classificació que consideri el curs d'aprenentatge i enteniment propi de l'home. «Cal, doncs —escriu en el primer tractat de la *Guia*—, que el qui cerca la perfecció humana es lliuri abans de tota altra cosa a l'estudi de la lògica; després, segons aquest ordre, a l'estudi de les matemàtiques; després, al de les ciències físiques; i, per fi, al de la metafísica».⁵ Tot seguint Aristòtil, Maimònides no enclou la lògica entre les ciències, puix aquesta és «un instrument de la ciència»: és l'art que permet entendre positivament els camins de les ciències.⁶ Arribar al coneixement de les coses divines o ciència teològica⁷ és l'objectiu primordial que aquest filòsof, fidel a la tradició jueva i admirador d'Aristòtil, proposa a l'home que vol esdevenir savi.

Pel que fa a la filosofia pràctica, Maimònides, com ja hem vist, parla de quatre parts, les quals també segueixen un ordre gradual. Per a ell, «l'ètica ensenya a l'home a adquirir les disposicions morals bones i a defugir les dolentes, o a alliberar-se de les que ha contret».⁸ L'ètica s'orienta vers la persona. «Hom entén per disposicions morals —escriu el filòsof— els costums o hàbits que havent esdevingut adquirits conformen l'acció dels individus».⁹ L'ètica és un ensenyament encaminat a la perfecció personal. L'home esdevindrà bo si els seus actes deriven de la virtut, i dolent si ho fan del vici.

De l'ensenyament pràctic encarrilat a l'individu, passem al plantejat per a la vida social. «L'economia domèstica instrueix l'home en la manera d'ajudar-se mútuament els membres d'una família, d'administrar els béns perquè siguin suficients i hom pugui menar una vida equilibrada, segons les possibilitats i les circumstàncies del temps i del lloc».¹⁰ La comunitat domèstica és l'agrupació primària instituïda més important, tal com es veu en la *Política* d'Aristòtil. «Pel que fa a l'economia de la ciutat —prosegueix Maimònides—, diguem que és la ciència que dona als qui la posseeixen el coneixement de la veritable prosperitat i l'aptitud per aconseguir-la; semblantment, els dona el coneixement del veritable mal i l'aptitud per evitar-lo. El que posseeix aquestes virtuts sap estar-se de cobejar la prosperitat il·lusòria i de voler-ne fruir, i sap evitar el sofriment i el llanguiment per mals il·lusoris».¹¹ Aquesta ciència pràctica ha de menar l'home a la felicitat humana, o, si es prefereix, garantir-li una vida segura dins la comunitat. Finalment, l'economia política és la que «estableix lleis dretureres per ordenar convenientment tots els grups d'habitants. És així que els savis de les

4. *Guia*, p. 87.

5. IBIDEM., p. 89.

6. *Lògica*, p. 73.

7. «La ciència teològica s'anomena també metafísica», *Lògica*, p. 73.

8. IBIDEM., p. 73.

9. IBIDEM., p. 73.

10. IBIDEM., pp. 72-73.

11. IBIDEM., p. 74.

nacions perfectes establiren lleis i regles de conducta segons el grau de perfecció de cada individu, perquè els esclaus que depenien d'ells s'hi conformessin. Aquestes lleis foren anomenades constitucions, i les nacions es captenien segons el que hi havia establert». ¹² Les lleis, les normes de conducta, els «nomoi», van ser establerts pels més capacitats; aquest fet avalava el seu acompliment per part de les diverses classes socials.

Maimònides enllesteix el capítol amb un escarit però ferm veredicte: «Els filòsofs escriviren molts llibres sobre aquest tema, que han estat publicats en llengua aràbiga; tanmateix, qui sap si són més nombrosos encara els que no han estat publicats en aquesta llengua. A nosaltres, però, no ens cal tot això en aquests temps, vull dir totes aquestes lleis, doctrines i constitucions, car la conducta dels homes és ordenada pels preceptes divins». ¹³ Per a Strauss, aquest passatge és força obscur; ¹⁴ tanmateix, suggereix que s'interpreti que els llibres d'economia i política han estat superats per La Torah. I per confirmar aquesta interpretació es recolza en els judicis sobre La Torah del capítol 27 de la III part de la *Guia*:

«La Torà veritable, que és una de sola, la Torà del nostre mestre Moisès, altre objectiu no té que el de posar al nostre abast aquestes dues perfeccions: d'una banda, el millorament de les relacions entre els homes, eliminant la injustícia i fent adquirir virtuts nobles i elevades a fi que els homes durin constantment i visquin amb un ordre que permeti als individus d'assolir aquella primera perfecció. De l'altra, el millorament de les creences i l'ensenyament de doctrines veritables per mitjà de les quals hom pugui arribar a la segona perfecció. La Torà esmenta ambdues perfeccions i ens fa sabedors que la finalitat de totes les lleis és ajudar-nos a adquirir aquelles perfeccions:» I el Senyor ens ordenà de posar en pràctica tots aquests decrets, de reverenciar el Senyor, el nostre Déu, perquè siguem sempre feliços i visquem com avui (Dt 6:24). Aquí la segona perfecció va davant per la seva excel·lència, car és la finalitat darrera, expressada pels mots: «Perquè siguem sempre feliços.» ¹⁵

Ara bé, si La Torah, la llei de Moisès i els profetes, és l'únic vàlid per a la nació jueva, ¿perquè esmenta unes ciències considerades innecessàries? Strauss es fixa en l'expressió «en aquests temps» ¹⁶ Els jueus no són en l'època de Maimònides una nació amb terra sinó una nació exiliada. ¿Cal, doncs, a una nació o poble amb aquestes circumstàncies, proposar-se la pràctica de disciplines orientades exclusivament a les comunitats polítiques geogràficament establertes? És per això que Maimònides sosté que són innecessàries per a ells en aquells moments. Ara bé, això no vol dir que no s'hagin d'estudiar. Strauss diu que quan el poble jueu esdevingui novament

12. IBIDEM., p. 74.

13. IBIDEM., p. 74.

14. La segona part de l'original es va perdre, i les tres traduccions hebrees (Moshe ib Tibbón (1254); Ahitub ben Ishaq (s.XIII); Yosef ben Vives (s.XIV), presenten diferències considerables entre elles. Segons els especialistes, és impossible reconstruir l'original.

15. *Guia*, pp. 199-200.

16. *Lògica*, p. 74.

nació amb l'arribada del Messies, es precisaran aquestes ciències per a una bona governació. De moment, l'israelita només pot regir-se per la Llei revelada.

Es pot pensar també, sense contradir els judicis de Strauss, que Maimònides va voler presentar aquestes ciències pràctiques per contraposar-les a La Torah; hi havia una certa necessitat de veure les diferències entre la Llei divina (La Torah revelada) i les constitucions humanes (les normes polítiques). Fins i tot podem dir que el filòsof pretén, d'alguna manera, mostrar un cert paral·lelisme entre les ciències teòriques, el fi de les quals és la contemplació de la divinitat, i les pràctiques, orientades simplement als beneficis de l'individu. La Torah supera aquesta dicotomia teòric/pràctic; però Maimònides no deixa de creure efectius els guanys de la metafísica. Veiem, doncs, com es pot explicar aquest paral·lelisme, i si ajuda a justificar la teoria de Strauss.

L'ètica és el punt d'arrencada de la filosofia pràctica. De la mateixa manera que sense lògica és impossible arribar a la ciència de Déu per via intel·lectiva, difícilment podrem gaudir d'una política justa si l'home no adquireix la virtut. Mentre la lògica és l'art que permet raonar correctament, l'ètica és el saber pràctic que ajuda l'home a comportar-se correctament. És impossible administrar bé els béns si no es posseeixen disposicions morals bones. L'adquisició de la virtut per part de la persona serà la condició d'un bon govern polític.

Strauss ens assenyala la següent diferència: l'ètica no tracta d'ordres, és a dir, de la forma de governar que els homes utilitzen per dirigir-se al proïsme, cosa que si fan les tres altres parts de la filosofia pràctica. L'ètica és simplement l'estudi, aprenentatge i adquisició de les virtuts morals. Això, com ja hem vist en el capítol 27 de la III part de la *Guia*, és necessari per a la perfecció humana. Les virtuts morals no són innates; jo puc aconseguir-les mitjançant els ensenyaments de l'ètica, o bé per l'acompliment dels preceptes donats voluntàriament per Déu. Ara bé, el que és clar és que, primerament en benefici, meu, i de la societat després, haig d'esdevenir virtuós. Per tant, s'anomeni o no ètica, contraure les virtuts morals és el primer pas en el camí de la perfecció.

A partir d'aquí, ¿hem de considerar l'ètica com una disciplina innecessària «en aquests temps», com diu Maimònides? En tant que disciplina constitutiva d'un programa de filosofia pràctica d'origen hel·lènic, el fi de la qual és l'assoliment d'una vida política que em condueixi a la felicitat, l'ètica és innecessària per a un poble exiliat i, a la vegada, posseïdor d'unes normes religioso-morals força assumides. En canvi, si acceptem que el primer que cal per poder arribar a la perfecció espiritual és fer-se amb la virtut (respecte, justícia, sociabilitat...), aleshores haurem de dir que l'ètica és necessària.

Aquesta ètica es correspon amb la segona finalitat de La Torah. Segons Maimònides,

«La Torà té dues finalitats, que són: el millorament de l'ànima i el millorament del cos. El primer consisteix a donar al comú dels homes doctrines veritables segons llur capacitat. Per tal causa, aquestes idees són expressades adés clarament adés al·legòricament,

ja que la natura del comú dels homes no els permet d'entendre aquesta qüestió tal com és realment. Quant al millorament del cos, aquest s'obté pel millorament de la convivència entre els homes; i la convivència s'aconsegueix de dues maneres: l'una, eliminant la violència que els homes es fan mútuament, és a dir, que els homes no facin només el que els sembla just a ells o el que llur voluntat o poder els permet de fer, sinó el que és útil a tothom; l'altra, procurant que els individus adquireixin costums convenients a la societat, per tal que la ciutat estigui en ordre».¹⁷

La primera finalitat és superior a la segona, però aquesta precedeix la primera en la natura i en el temps.¹⁸ La Torah és la llei revelada. Aquestes finalitats indicades per Maimònides es poden percebre, amb dificultat o sense, en la seva lectura. Déu revela uns preceptes determinats, alguns dels quals podrien perfectament qüestionar-se; però s'accepten perquè Déu ho exigeix. Ens trobem en el terreny de la religió revelada. I això comporta que els fonaments ètics esdevinguin fonaments religiosos. Fóra bo ara recordar que en la classificació de les ciències pràctiques, l'ètica no tenia el fi en si mateixa sinó en la política. Com podem veure, l'ètica es troba en l'inici dels cursos espiritual i polític de l'home, i creiem que està present al llarg de la seva vida, però en unes realitats superadores: la contemplació de la divinitat i la constitució de la nació sobirana. Així com la lògica es present en els desenvolupaments matemàtics, l'ètica ho és en les experiències religiosa i política. Vist tot això, direm que la moral, sigui o no revelada, és la base del nostre camí vers la perfecció.

No hem d'oblidar, però, que esbrinar aquests afers en autors polèmics com Maimònides, és difícil, puix, malgrat que intentin fer compatibles les veritats filosòfiques i les religioses, àdhuc llurs discursos, no acaben de concertar, bé per prejudicis, bé per no traïr la tradició, expressions que tenen un mateix significat amb un únic mot.

17. *Guia*, p. 199.

18. *IBIDEM.*, p. 198.